

Urfa Sıra Gecelerinde Şair Abdî'nin Gazelleri Üzerine

Bariş UÇAR

Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kayseri

*Sorumlu Yazar

urfali_63_86@hotmail.com

ÖZET

Urfa Sıra Geceleri, Şanlıurfa kültürünün vazgeçilmezi, Anadolu kültürünün ise mihenk taşlarıdır. Bunlar; birbirine denk arkadaş gruplarının her hafta bir arkadaşın evinde, belirli bir niteliğe ve tertibe göre sırayla yaptıkları sazlı, sözlü sohbet, paylaşım ve dayanışma içerikli toplantılardır. Burada gazeller ve hoyratlar da okunmaktadır. Fuzûlî ve Nâbî gibi usta gazel şairlerinin yanı sıra Şanlıurfalı divân şairlerinin de gazellerine yer verilir. 19. yüzyılın büyük şairlerinden Şair Abdî'nin gazellerine de bu gecelerde yer verilmektedir.

Çalışmamızda Urfa Sıra Geceleri'nde Şair Abdî'nin gazelleri ve bunların tekellümü üzerine bir çalışma sunmaya, ayrıca "Sıra Geceleri"nin Anadolu kültürü içerisindeki yeri ele alınmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Şanlıurfa, Urfa Sıra Geceleri, Şair Abdî, Gazel

Poems about the Poet Abdî Place Urfa Nights

ABSTRACT

Urfa well at night, Indispensable to the culture of Sanliurfa, Anatolia culture touchstone in the stones. These are equivalent to each other, groups of friends of a friend's house every week, according to a specific arrangement in order of their qualifications and instrumental, verbal chat, content sharing and solidarity started. Here, read the ode Fuzûlî and "hoyrat"s. Nâbî master poets, such as superfluous, and the poems of poets are included, as well as Şanlıurfalı sofa. 19. Abdî great poets of the century poems of the poet is in these nights.

Nights Poets and their poems in place of Urfa study Abdî present a study on the discourse, as well as "place at night," the Anatolian culture, will be tried in the place.Fonetik olarak okuyun

Keywords: Şanlıurfa, Well Nights, Şair Abdî, ode

Şair Abdî, 1857 yılında Urfa'da doğmuştur. Adil Saraç ve Mehmet Emin Ertan, onun asıl adının Seyyid Mustafa olduğunu belirtmektedirler. Ancak asıl adı hususunda yaptığımız araştırmalar ve kaynak kişi Yaşar Abdî Özer¹'in bize vermiş olduğu bilgiler doğrultusunda, bunun yanlış bir bilgi olduğu, yine asıl adının da mahlasıyla paralel olarak 'Abdî' olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Babası Hacıabdizâde Emin Efendi'dir. Soyları Bağdat'tan gelme olup Şeyh Abdulkâdir Geylânî'nin torunu Abdulcebbar'a dayanmaktadır. Seyyid oluşları da bu vesileyledir.

Bedri Alpay'ın belirttiği üzere şair, "Okuma ve yazmayı mahalle mektebinde öğrenmiş ve 1870 yılında Dabbakhane Medresesi'ne devama başlamıştır. 1872 yılında buradan ayrılarak Rüşdiye'ye kaydolmuş, burayı bitirdikten sonra memuriyet hayatına atılmıştır. İlk görevi Urfa Tahrirat müdürlüğü, Harran Tahrirat müdür vekilliği, Maraş İdare Meclisi başkatipliği görevlerinde bulunmuş ve bu son görevinden 1911 yılında emekliye ayrılmıştır. 1910 yılında Harbiye'den topçu ikinci mülazimi olarak

mezun olan oğlunun 1911 yılında bir manevrada şehit olması haberi üzerine şaire felç geliyor" (Alpay 1986: 9). Bu bahiste edindiğimiz bilgiler bu doğrultudadır. Bunlara ekleyebileceğimiz; Halep'te bulunduğu sırada burada vilayet gazetesinin yazı işleri müdürlüğü yaptıdır. Şairin oğlu Emin, mezuniyeti sırasında cirit merasiminde attan düşerek boynunu kırmış ve böylelikle şehit olmuştur. Emin'in ölümü üzerine Şair Abdî parkinson hastalığına yakalanmış, hanımı ise oğlunun ölümüne dayanamayarak hayatını kaybetmiştir. Oğlunun şehit olması şairin hayatını büyük ölçüde etkilemiş ve bu, şiirlerine de yansımıştır. Burada Şair Abdî ile çağdaşı Rezaizâde Mahmut Ekrem arasında bu anlamda bir bağlantı kurmak mümkün olacaktır. Rezaizâde Mahmut Ekrem, oğlu Nijad'ın ölümü üzerine büyük çöküş içine girmiş ve Abdî ile benzer bir kaderi paylaşmıştır.

Bundan sonra Abdî Urfa'ya dönerek hayatının kalanını yeğeni Mustafa Efendi'nin evinde geçirmiştir. Yakalanmış olduğu Parkinson hastalığından dolayıdır ki (el titremesi) şiirlerini kendisi yazamamıştır. İlk zamanlarda şiirlerini Eyüp İncirkuşu'na yazdırmıştır. Fakat belli bir müddet sonra Eyüp İncirkuşu bu görevi terk etmiş ve hatta giderken Şair Abdî'nin

¹ Yaşar Abdî Özer; Şair Abdî'nin yeğeni Mustafa Efendi'nin oğludur.

birçok gazelini de kendisiyle birlikte götürmüştür. Bu durum üzerine Şair Abdî bu kez katipliğine o dönemde ortaokula gitmekte olan yeğeni Mustafa Efendi'nin oğlu İsmail Kemal Özer'i getirmiştir. Dönemin mahalli ses sanatçılarından Bekçi Bakır'a şiirlerini belli bir ücret karşılığı okutmuş, ses kaydı yaptırmıştır. Fakat Bekçi Bakır'ın Osmanlı Türkçesi konusundaki yetersizliği dolayısıyla Abdî şiirlerinin kimi yerlerinin yanlış okunmuş olduğuna rastlamaktayız. 'Mücâzâtım azâb oldu' yerine 'Necâzâtım azâb oldu' olarak okumuş olduğu gibi. Şair Abdî müretteb bir divân sahibidir fakat bu divân İsmail Kemal Özer'in evinden çalınmıştır. Şair Abdî deyince zihinlerde dindâr bir kişilik profili oluşmalıdır. Zaten kendisi bir târikat ehlidir ve Nakşibendî târikatına mensuptur. Fakat onun zikir hallerinde bulunup bulunmadığı ya da râbitaya girip girmediği hususunda yeterli bilgiye ulaşılamamıştır. Mütevâzî ve ince ruhlu, zeki bir şahsiyettir. Bu konuda Adil Saraç'ın Tahir Güllüoğlu'ndan not ettiği şu beyiti belirtmek zekası konusunda bize ipucu verecektir:

"Hümâ uçu tu yuvasından yerine koydular bûmu

Görenler dediler hayfâ hümâ dediğiniz bu mu" (Saraç 1986: 9).

Yaşar Abdi Özer, onun iyi bir satranç ve dama ustası olduğunu söylüyor. Özellikle satranç ustalığı konusunda çevresinde nam kazanmıştır. Satranç onda öyle bir tutku olmuştur ki yakalandığı parkinson hastalığından sonra bile bu zeka oyununu oynamaya devam etmiştir.

Şair, 1941 yılında Şanlıurfa'da vefat etmiştir ve mezarı Şanlıurfa'dadır.

Sıra Geceleri Hakkında

"Sıra gecesini; yaş, meslek, ortak ilgi alanı, sosyal sınıf gibi ortak özellikleri olan kişilerin, haftanın belirli bir gününde kendi evlerinde, sırayla gerçekleştirdikleri bir toplanma biçimidir. Bu toplantılara katılmaya "sıra gezme", katılan kişilere de "sıra arkadaşı" denir." (Akbiyık 2002: 225-243).

Urfalı belli bir olgunluktan sonra yaklaşık 400-500 yıldır varlığını sürdüren sıra gecesini geleneğine dahil olur ve cemaatle oturup kalkmayı, gelenek ve göreneklerini, adab-ı muâşeret kurallarını, cemaatte konuşma ve dinleme adabını, büyüklere saygıyı burada edindikleriyle öğrenir ve bunları tecrübeye dönüştürerek hayatına uygular. Bu fonksiyonuyla sıra gecesini bir halk okuludur. Sıra gecelerinde yazılı kurallar yoktur. Kurallar tamamen geleneğe bağlı olarak yaşatılır.

Sıra Gecelerinde sorunlar tartışılır, kararlar alınır, sohbet edilir, yemek yenir (ki bu yemekler genelde çiğköfte eksenedir), edebiyat konuşulur ve ardından müzik bölümüne geçilir. Genel anlamda hepsi birbiriyle iç içedir. Sıra geceleri acıyı ve mutluluğu paylaşmaktır. Sıra gecesinde birinin yakını ölse veya bir diğerinin düğünü olsa sıra arkadaşları da arkadaşlarına bu hususta her türlü desteği sağlamaya çalışırlar. Genelde maddî yönden durumu iyi olan başkan bu işi organize eden kişi konumunda karşımıza çıkar. Edebiyat'ın başladığı yerde bir de bakmışsınızdır ki yanık sesiyle bir gazelhan girmiştir devreye ve müzik eşliğinde gazeli icra etmiştir.

Günümüzde sıra gecelerinde ve medya organlarında icra edilen gazelhanlık geleneğinin geçmişini 17. yüzyıla kadar dayandıranlar vardır. Hatta Kuloğlu Mustafa adlı bir âşıkla IV. Murat arasında geçtiği rivayet edilen bir öykü anlatılır. Büyük olasılıkla âşık edebiyatının 17. yüzyılda yetiştirdiği Kuloğlu

Mustafa'nın gazelhanlık geleneğinin ilk temsilcisi sıfatına büründürüldüğü Urfa folklorunda anlatılan bu rivayete göre; IV. Murat, Bağdat seferinden dönerken Urfa'da konakladığı sırada Kuloğlu Mustafa'yı dinlemek ister. Ancak Kuloğlu Mustafa padişahın huzuruna çıkmayı kabul etmez. Bunun üzerine kılıç zoruyla kendisini padişahın huzuruna çıkarırlar. Padişaha mahur makamına yakın, maya ile başlayan "Bülbül güle kon dikene konma" adlı türküyü okur. Padişah hiç duymadığı bu türkünün makamını sorduğunda Kuloğlu Mustafa, "Kılıçlı makamdır" diye cevap verir. O günden sonra Urfa'da bu makamda okunan eserlere "Kılıçlı Makam" adı verilmiştir (Akbiyık 2006: 68-69).

"Sıra geceleri" ile "şuâra meclisleri" arasında birçok ortaklıklar mevcuttur. Her ikisinde de bir hiyerarşik düzene bağlılık esas alınır ve başkan seçilir. Mesela Zâtî'nin meclisinin varlığının yanında Ahmet Efendi veya İbrahim Efendi'nin de başkanlığını yaptığı çeşitli sıra geceleri bulunur. Her ikisinde de bu hiyerarşiye bağlı sohbet ortamları yapılır ve çeşitli gazeller okunur. Urfa'da müziğin gelişmesi ve yaygınlaşmasının en önemli nedeni yine sıra geceleridir. Bu geceler usta-çırak ilişkisine göre müziğin öğretildiği ve icra edildiği meşk ortamlarıdır. Bu açıdan bakıldığında yine sıra gecelerine *halk konservatuarı* denilebilir.

Klasik Edebiyat'a bağlı Şair Abdî de sıra gecelerinde bulunmuş ve kimi sıra gecelerine başkanlık yapmıştır. Sesi doyurucudur. Rivayet edilen, Urfa Topdağı'nın yanında Merkefe denilen bir tepede gazel okurken bülbüller gelip Şair'in üzerine konmuşlardır. Pek çok gönül erbabı gibi Abdî de şiir söylemeğe Fuzûlî sevgisiyle başlamıştır. Parkinson hastalığına yakalanmadan önce Fuzûlî'den çeşitli gazeller okuduğu da bilinmektedir. O, Fuzûlî başta olmak üzere Nâbî, Ruhî, Koca Râgıp Paşa, Rıf'at, Fehim, Şem'î, Vehbî gibi üstadlardan gazeller okurken meclisinde bulunanlardan bir kısmı ise ona ahde vefa olsun diye Abdî gazelleri okumuşlar ve bu gelenek öylece sürmüştür. İnsana kendini anlatan şiirler gerektir. Fuzûlî nasıl ki bizi etkileyen şiirler yazmışsa derinden, Abdî de daha çok ondan ve Fehim, Rıf'at, Koca Râgıp Paşa, Ruhî, Vehbî, Şem'î ve Nâbî'den etkilenecek bize bizi anlatmıştır. Zaten Şair Abdî'nin asıl ustalığı da bu gibi üstaplara gazel formatında nazireler yazmasındadır. Asıl olana doğru bir aşamadır onda aşk. Şiirlerinde geçen beşerî aşk olarak görülse de onda asıl olan ilâhî aşktır. Yine sıra gecelerinde gazelhanlık geleneği çerçevesinde birçok usta gazelhan buradan yetişmiştir. Bu halk konservatuarından; Bekçi Bakır (Yurtsever/1908-1985), Tenekeci Mahmut (Güzelgöz/1919-1988), Mukim Tahir (Oturun/1900-1945) ve son büyük gazelhan Kazancı Bedih (Yoluk/1929-2004) gibi gazelhanlar istifade etmişlerdir. Gazelhanlar belli makamlarda icra ederler gazellerini. Bu makamların öğrenilmesinde notaya bağlı bir öğrenme söz konusu değildir. Burada meşk geleneğinin kuralları geçerlidir. Buna bağlı zaman içinde gazellerin özgünlüğüne müdahale edilmiştir.

Sıra Geceleri'nde Okunan Abdî Gazelleri ve Bağlamı:

Sıra gecelerinde icra edilen Abdî gazellerine bakacak olursak daha sonra "araban gazel" olarak adlandırılan;

"Hüsünün senin ey dilber-i nâdide kamer mi

Hûri misin ey âfet-i can yoksa beşer mi" matla ile başlayan Abdî gazelinin sıra gecelerinde ilk dört beyiti okunur ve şairin mahlasının olduğu makta beyiti geçilerek icra edilir.

Bundan başka tespit ettiğimiz üç Abdî gazeli daha sıra gecelerinde icra edilmektedir. Bunların sırasıyla;

“Nice bir katlanayım cevri-i civâne nice bir,

Nice bir yalvarayım gonca dehâna nice bir” matla ile başlayan gazelin ise sonrasında;

“Kimse arz eyleyeyim derd-i derûnum eyâ

Yârdan ayrı da yoktur marâz-ı aşka şifâ” beyiti ile devam eden ilk iki beyitleri icra edilmektedir.

Bunun dışında;

“Nice bir nâr-ı aşkınla ciger yansın kebab olsun

Bu âteşle nasıl cism-i nizârım zevk-yâb olsun” matla beyitiyle başlayan beş beyitle oluşturulan Abdî gazelinin devamında kalan dört beyitin tümünün icra edildiğine rastlıyoruz. Son olarak sıra gecelerinde okunduğunu tespit ettiğimiz;

“Gönlüm güzelin şem’a-i ruhsârına yandı

Bilmem acabâ kendini pervâne mi sandı” matla ile başlayan gazelin makta beyiti ise icra edilmemiştir.

Bu hususlarda gazellerin meydana getirildikleri aruz kalıbının etkili olduğu görüşüdeyiz. Aruz kalıbı ekseninde eğitim almamış olan usta gazelhanlarımız, öyle düşünüyoruz ki aruz kalıbının kısalık uzunluk durumlarına göre gazellerin belli beyitlerini okumuşlardır.

“Hüsünün senin ey dilber-i nâdide kamer mi

Hûri misin ey âfet-i can yoksa beşer mi” matla ile başlayan Abdî gazeli aruzun mef’ûlü mefâ’îlü mefâ’îlü fe’ûlün kalıbıyla yazılmıştır. Gazel aruzun bu uzun ve akıcı olmayan kalıplarından yazıldığından olsa gerekir ki sıra gecelerinde gazelin icrası ilk dört beyitle sınırlı kalmıştır. Yaptığımız araştırmalar göstermiştir ki gazelin son beyiti olan makta beyiti icra edilmemiştir. Aynı şekilde;

“Gönlüm güzelin şem’a ruhsârına yandı

Bilmem acabâ kendini pervâne mi sandı” matla beyitiyle oluşturulan ve sıra gecelerinde icra edilen Abdî gazeli de, Abdî’nin daha sonra “araban gazel” olarak adlandırılan gazeliyle aynı vezinle (mef’ûlü mefâ’îlü mefâ’îlü fe’ûlün) yazılmıştır ve bu gazelin icrasında aynı şekilde makta beyiti icra edilmemiştir. Kimi sıra gecelerinde bu gazelin matla beyitinin ikinci bendinde yer alan “acabâ” yerine “aceb” olarak okumakla söyleyiş kolaylığına kaçıldığı da görülmektedir. Keza;

“Nice bir nâr-ı aşkınla ciger yansın kebab olsun

Bu âteşle nasıl cism-i nizârım zevk-yâb olsun” matla ile başlayan Abdî gazeli de mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün (4 mefâ’îlün) gibi kolay ve taktî yönünden akıcı olan bu gazelinin beş beyitinin de icra edildiği görülür. Ve son olarak sıra gecelerinde icra edilen;

“Nice bir katlanayım cevri-i civâne nice bir

Nice bir yalvarayım gonca dehâna nice bir” matla beyitli gazelde ise aruzun fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün(4 fâ’ilâtün) gibi akıcı ve kolay kalıbıyla meydana getirilmiş olmasına rağmen gazelin sadece ilk iki beyitinin icra edildiğini görüyoruz.

Sıra geceleri tertibinde gazellerin okunması sohbetin ara yerlerinde olur ve genellikle gazelin ardından Urfa Divânı ve buna benzer türlerde şarkılar söylenerek devam edilir. Gazellerin genel olarak sıra gecelerindeki en olgun ve yaşlı kimselerce okunması ilginçtir. Bu da ağır bir makamla okunan gazellerin sıra gecelerinde yansıttığı ruhu gösterir. Seçilen gazeller de genelde keder yüklü acımsı bir tat veren bir hava yansıtırlar. Tıpkı isot gibi. Acı ama mayhoş bir tat.

Sonuç olarak Urfa Sıra gecelerinde icra edilen Abdî gazelleri de Nezihe Hânım ve Fuzûlî gazelleri gibi Urfa sıra gecelerinin vazgeçilmezleri arasında yerini almıştır. Usta gazelhanların icra ettiği bu gazeller bizlere sunulan birer esinti niteliği taşır. Sıra geceleri’nden yetişmiş gazelhanlar, Divân Edebiyatı’nı halka indirgemişlerdir. Dileğimiz kültürümüzün yapı taşlarından olan ve bizi yansıtan Şair Abdî ve Urfa sıra geceleri üzerinde daha birçok çalışma yapılması yönündedir. Şunu da göz önünde bulundurmak gerekir ki sıra geceleri 2006 yılında UNESCO tarafından “geleneksel sohbet toplantıları” adıyla ve ”somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesi” ile Dünya Kültür Mirası Temsili Listesi’ne girmiştir. Bir Anadolu kültürü olarak sıra gecelerinin UNESCO tarafından benimsenmesi ve değer görmesi gurur vericidir.

KAYNAKLAR

Akbıyık, Abuzer (2002), *Müziği Sıra Geceleri ve Oyunlarıyla Urfa “Uygurluklar Kapısı Urfa”*, (haz. F. Özdem), İstanbul: YKY.

Akbıyık, Abuzer (2006), *Urfalı Tenekeci Mahmut Güzelgöz*, (haz. A Akbıyık- İ. Başgöz), İstanbul: Kalan Müzik.

Alpay, Bedri (1986), *Şanlıurfa Şairleri I*, (haz. A Saraç), Şanlıurfa: Dal Yayıncılık.

Ertan, M Emin (1997), *Urfalı Şair Abdî*, Şanlıurfa: ŞURKAV Yayınları.

Saraç, Adil (1986), *Urfalı Şair Abdî “Hayatı Sanatı Eseri”*, Şanlıurfa: Dal Yayıncılık.